

هنر بین النهرین باستان

هنر کلاسیک خاور نزدیک

آنتون مورتگات

مترجم انگلیسی: جودیت فیلسون

مترجمان فارسی: زهرا باستی و دکتر محمد رحیم صراف

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
نه	مقدمه مترجمان
۱	پیشگفتار
۳	مقدمه
۵	فصل اول: هنر سومری - اکدی
۵	الف) دوره آغاز تاریخی (دوره های اوروک IV-VI و جمدت نصر)
۵	۱. معماری
	الف) دوره اوروک V (۶)، ب) دوره اوروک IVa (۱۰)، ج) دوره جمدت نصر (۱۲).
۱۷	۲. مجسمه سازی
۲۰	۳. نقوش برجسته و هنرهای دوبعدی دیگر
	الف) دوره اوروک IV-VI (۲۰)، ب) دوره جمدت نصر (۲۳).
۳۸	ب) دوره انتقالی اول و دوره مزیلیم (فروپاشی و تجدید بنا)
۳۸	۱. معماری
۵۲	۲. هنر
	الف) انتقال از دوره جمدت نصر به دوره مزیلیم (۵۲)، ب) دوره مزیلیم (۵۵).
۷۱	ج) دومین دوره انتقالی (دوره ایمدوگود سوکوزو) و نخستین سلسله اور
۷۲	۱. معماری
۷۳	۲. هنر
	الف) پیکره های سه بعدی (۷۳)، ب) نقش برجسته و هنر دوبعدی (۷۹).
۸۶	د) دوره اکد
۸۷	۱. معماری
۹۱	۲. هنر

الف) عصر سارگون (۹۱)، ب) عصر انهدوآنا - مانیشتوسو (۹۲)، ج) عصر نارام سین - شارکالی شاری (۹۷).

ه) دوره احیای سومر - اکد (اوربا با از لاگاش تا سومو ابوم از بابل)

۱۰۵ ۱. گوتیها و هنر

۱۰۶ ۲. معماری در دوره احیای سومر - اکد

۱۰۷ الف) ساختمان معبد (۱۰۷)، ب) ساختمان کاخ و مفهوم پادشاهی طی دوره احیای سومر - اکد (۱۱۴)، ج) بنای آرامگاه سلطنتی (۱۱۶).

۱۱۹ ۳. هنر در دوره احیای سومر - اکد

الف) پیکره‌های سه بعدی (۱۱۹)، ب) نقش برجسته و هنر دو بعدی (۱۲۵).

فصل دوم: هنر بابل قدیم (هنر بین‌النهرین باستان طی دوره نخستین سلسله کنعانی در

۱۴۲ بابل)

۱۴۳ الف) معماری

۱۴۳ ۱. ساختمان معبد

۱۴۸ ۲. ساختمان کاخ

۱۵۲ ب) پیکرتراشی و نقاشی

۱۵۲ ۱. هنر حکاکی

۱۵۵ ۲. نقاشی دیواری

۱۵۹ ۳. نقش برجسته

۱۶۴ ۴. پیکره‌سازی سه بعدی

فصل سوم: هنر بابل میانه (کاسی) (هنر در بابل طی دوره استیلای کاسیها تا

۱۷۴ ملیشیهوی دوم)

۱۷۴ الف) معماری

۱۷۴ ب) پیکرتراشی و نقاشی

۱۸۵ ۱. نمونه‌های باقیمانده از پیکره‌های سه بعدی

۱۸۵ ۲. نقاشی دیواری

۱۸۶ ۳. نقش برجسته

۱۸۸ ۴. هنر حکاکی مهرهای استوانه‌ای

۱۹۴ فصل چهارم: هنر آشوری

۱۹۵

۱۹۵	الف) هنر آشور قدیم و میانه (هزاره دوم قبل از میلاد)
۱۹۵	۱. هنر آشور قدیم
۱۹۷	۲. هنر هوری - میتانی و آشور میانه
۲۱۰	۳. خلق سبک آشوری مستقل در قرن ۱۴ ق.م.
	۴. اوج شکوفایی هنر آشور میانه در قرن ۱۳ ق.م. (اداد نیراری اول،
۲۱۷	شلمانسر اول و توکولتی نینورتای اول)
۲۲۶	۵. زوال هنر آشور میانه
۲۳۵	ب) هنر آشور جدید
۲۳۵	۱. قرن نهم قبل از میلاد (توکولتی نینورتای دوم - شلمانسر سوم)
	الف) تأثیر آرامیها بر هنر آشوری (۲۳۵)، ب) کاخ سلطنتی آشور
	نصیرپال دوم، وحدت معماری و هنر تصویری (۲۳۷)، ج) نقاشی
	دیواری و پیکرتراشی روی بنا (۲۴۳)، د) نقش برجسته دیواری
	(۲۴۷)، ه) اِکال مَشارتی شلمانسر سوم (۲۵۷).
	۲. قرن هشتم قبل از میلاد (نقاشی دیواری آشور جدید و تورتان شمش
۲۶۲	ایلو ۷۵۲-۷۸۰ ق.م.)
۲۶۸	۳. قرن هشتم قبل از میلاد (تیگلات پیلسر سوم تا سارگون دوم)
	الف) معماری و هنر امپراتوری آشور جدید (۷۴۵-۷۰۵ ق.م.)
	(۲۶۸)، ب) معماری سارگون دوم (خورس آباد - دورشاروکین)
	(۲۷۱).
۲۸۱	۴. قرن هفتم قبل از میلاد (سناخریب، اسارهادون و آشور بانیپال)
	الف) معماری (۲۸۳)، ب) هنر درکویون جیک (کاخ جنوب غربی
	سناخریب) (۲۸۷)، ج) هنر دوره آشور بانیپال (۲۹۰).
۲۹۵	فصل پنجم: مبحثی پیرامون بابل نو
۴۹۷	اختصارها
۴۹۸	یادداشتها
۵۲۵	منابع لوحها
۵۲۹	نقشه
۵۳۰	فهرست راهنما

شنیدن اینکه تاریخ هنر پرفسور آنتون مورتگات

Die Kunst des Alten Mesopotamien Die Klassische Kunst Vorderasiens.

با ترجمه فارسی منتشر می شود، باعث خوشحالی است.

این ترجمه می تواند منبع متنوعی برای دانشمندان ایرانی شرق کهن، استادان و دانشجویان در مطالعاتشان باشد و در عین حال گذشته شرق کهن را احیا نماید.

دکتر اورزولا مورتگات کرنس
همسر پرفسور آنتون مورتگات

مقدمه مترجمان

سالهاست پژوهشهای باستانشناختی برای شناخت فرهنگ و هنر میهن اسلامی ما انجام می‌پذیرد و در این راستا تعداد زیادی آثار باستانی از ادوار مختلف پیش از تاریخ، تاریخی و اسلامی کشف شده و مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته است. یکی از موارد مهم در مطالعه آثار مکشوفه وجود ارتباطات فرهنگی، هنری، صنعتی و ... بین آثار مکشوفه در ایران و کشورهای دیگر، بویژه بین‌النهرین است. در سرزمین بین‌النهرین نیز آثار باستانی فراوانی را کشف و بررسی کرده‌اند. پژوهشگران نیز مقالات و کتابهای زیادی در این مورد نوشته و منتشر نموده‌اند که در بین آنها کتاب هنر بین‌النهرین باستان اثر دانشمند برجسته آلمانی آنتون مورتگات جایگاه ویژه‌ای دارد. در این کتاب نویسنده سعی دارد ضمن معرفی مهمترین آثار باستانی مکشوفه در بین‌النهرین، از جمله آثار معماری، پیکره‌سازی، نقوش برجسته، نقاشی و مهرهای استوانه‌ای، در محدوده زمانی معین، یعنی از آغاز تشکیل حکومت سومر تا سقوط دولت آشور، سبکهای هنری هر دوره را مشخص کند و سپس به تجزیه و تحلیل‌های علمی دست بزند.

کتاب هنر بین‌النهرین باستان از کتابهای مهم باستانشناسی است که سالهاست در دانشگاه تهران استادان و دانشجویان باستانشناسی از آن استفاده می‌کنند. خوشبختانه با همت سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاهها (گروه باستانشناسی) اکنون ترجمه کتاب مذکور در اختیار علاقه‌مندان، پژوهشگران و دانشجویان عزیز قرار می‌گیرد. امیدواریم تلاش و کوشش ما در این کتاب مورد قبول صاحب‌نظران قرار گیرد و اگر در این راه نواقصی نیز به چشم می‌خورد ضمن عرض پوزش ما را راهنمایی فرمایند تا در آینده در هنگام تجدید چاپ مورد توجه قرار دهیم. در پایان لازم می‌دانیم از همکاری و دلسوزی جناب آقای سعیدی و همکاری اداره ویرایش سازمان «سمت» بویژه خانم حاج‌علی اکبری که ما را در انجام این مهم یاری دادند، سپاسگزاری نماییم. زهرا باستی و محمد رحیم صراف

تقدیم به همسر دکتر اورزولا مورتگات - کرنس

به خاطر دهها سال همکاری

پیشگفتار

به نظم درآوردن افکارم به شکلی که اینک در متن کتاب حاضر مشاهده می شود، کار آسانی نبود. من از سال ۱۹۴۱ هنگام تدریس، ابتدا در دانشگاه فردریک - ویلهلم و سپس در سال ۱۹۴۸ در دانشگاه آزاد برلین، این عقاید و افکار را ابراز کرده ام. این متن پایه و اساس کتاب بوده، هدف آن شناساندن وحدت ارگانیکی هنر و معماری بین النهرین باستان که طی قرون متمادی گسترش یافته، به خواننده است. ممکن است تصور شود که الواح و اشکال متن در مقایسه با این هدف مهم، در درجه دوم اهمیت قرار دارند، ولی درواقع آنها نیز به همین اندازه مهم هستند؛ زیرا بهتر از هر نوشته ای تصویری زنده از آثار هنری منحصر به فرد ارائه می دهند. حتی اگر فقط تعداد کمی از الواح به خواننده قدرت درک و شناخت مستقیم ماهیت اصلی هنر سومر، اکد یا آشور را بخشد، تلاش بسیار ما در گردآوری تصاویر مناسب به منظور بازسازی لوحه ها که از موزه ها و مجموعه های گوناگون فراهم شده اند بی نتیجه نمانده است - که شاید در وهله اول آشکار نباشد. بویژه این موضوع مرا بر آن می دارد که از همکاری بسیاری از دوستان، همکاران و دانشجویانم سپاسگزاری نمایم. این افراد عبارتند از: آقای کارل گوتبرد^۱، مدیر مؤسسه انتشاراتی ام. دومونت شوبرگ^۲ در کلن؛ آقای زیگفرید هگن^۳ در همان مؤسسه؛ همسر دکتر اورزولا مورتگات - کرنس^۴؛ دکتر کالمیر^۵ و بویژه آقای یوهانس بوئس^۶، معاون بخش من.

1. Karl Gutbord

2. M. DuMont Schauberg

3. Siegfried Hagen

4. Ursula Moortgat-Correns

5. Peter Calmeyer

6. Johannes Boese

نسخه آلمانی^۱ این کتاب در اوایل سال ۱۹۶۶ برای ناشران ارسال شد؛ بنابراین امکان استفاده از موضوعات منتشر شده بعدی وجود نداشت. سیستم گاهنگاری این رساله تاریخ هنر براساس سیستم به اصطلاح «گاهنگاری کوتاه»^۲ است که آن را در فرم جدولی کتاب خاور نزدیک در دوران باستان^۳ نیز آورده‌ام. خواننده به یادداشتهای پایان کتاب ارجاع داده شده است؛ در آنجا مهمترین آثار فهرست شده در مورد موضوعات به تحریر درآمده پیش از سال ۱۹۶۶، نام برده شده‌اند.

آنتون مورتگات

فرهنگ بین‌النهرین باستان را که از هزاره سوم قبل از میلاد، زمان حکومت سومریها و اکدیه‌ها آغاز شد و در هزاره دوم و اول در زمان فرمانروایی بابلیها و آشوریها به اوج رسید، نژادهای مختلف با منشأ و زبان بسیار متفاوت، به وجود آوردند. با وجود این فرهنگ مذکور ارگانیک معنوی و روحانی یکپارچه‌ای را نشان می‌دهد که در عین تنوع داخلی، وحدت فوق‌العاده آن به وحدت مسیحیت غربی پس از دوران باستان، شباهت دارد.

وحدت فرهنگ بین‌النهرین بر ضرورت‌های ژئوپولیتیکی سرزمین بین‌النهرین و کیفیت جغرافیایی آن تأکید فراوانی ندارد، بلکه بیشتر به دورنمای جامع مذهب در جهانی می‌پردازد که به‌رغم توسعه تاریخی و تنوع بومی آن، دارای تجانس و ویژگی ذاتی مشترکی بود.

دقیقاً همان‌گونه که در ادوار میانه، مسیحیت شالوده جهان غرب را تشکیل می‌داد، جهان خاور نزدیک نیز ویژگی اساسی خود را در زمینه‌های اجتماعی، سیاسی، اقتصادی و نیز روحانی و اخلاقی از مذهب سومری - اکدی گرفت. انسان و جامعه او - که از معبد - شهر سوسیالیستی خداسالار تبدیل به دولتی بزرگ با شاه‌خدایی در رأس آن شده و سپس به امپراتوریهای جهانی آشور و کلدانی توسعه یافته بود - مستقیم و غیرمستقیم از طریق کاهنان و امیران که با این جهان و جهان دیگر در تماس بودند، قوانین حیات خود را از نیروهای ماوراء الطبیعه اخذ می‌کردند. به هر حال وحدت ساختار فرهنگ غرب بر پایه اصول بنیادی دوران باستان استوار گشته است. سومریها و اکدیه‌ها در بین‌النهرین در نیمه اول هزاره سوم نمونه‌های هنری‌ای خلق کردند که پایه و اساس هنر کلاسیک محسوب می‌شود.

در صورت تمایل به درک ماهیت و وحدت معماری و هنر بین‌النهرین، می‌توان با مطالعه ابنیه و آثار هنری مکشوفه، تصورات عامه مردم را درباره خدا و شاه - که از آن

جدایی ناپذیر بود - فهمید. وحدت ارگانیک این تصورات (درباره خدا و شاه)، پیچیدگی آنها به علت متغیرهای خارجی دخیل در آنها و نیز سطوح مختلف مهارت‌های فنی و احساس نیاز به سبکی که همیشه برای نژادهای متفاوت شرکت‌کننده‌ای چون سومریها، اکدیها، کنعانیها، آشوریها، کاسیها، هوریها یا میتانیها قابل استفاده باشد، موجب انسجام سنتی شد که این آثار هنری را به هم پیوند می‌داد. در پی حوادث سیاسی‌ای که پس از سومریها و اکدیها به وقوع پیوست، کنعانیها در بابل و آشوریها در منطقه‌ای بین رودخانه‌های دجله و زاب قدرت مرکزی را به دست گرفتند و در نتیجهخدایان آنها، مردوک و آشور، به خدایان اصلی کل تمدن سرزمین بین‌النهرین تبدیل شدند. از این‌رو هنر بابل و آشور نیز ضرورتاً وارث هنر سومر و اکد شد. این دو با هم اساس هنر کلاسیک مرکزی را در خاور نزدیک باستان بنیان نهادند که در مقایسه با آن، همه هنرهای دیگر نظیر هنر ایلامی، هیتی یا فینیقی، اهمیتی حاشیه‌ای داشت.

هنر کلاسیک بین‌النهرین در سالهای ۳۰۰۰ تا ۵۵۰ ق.م. به بیان احساسات بشر می‌پردازد و منعکس‌کننده تصور سومری - اکدی و بابلی - آشوری از خداست؛ به همین دلیل تعیین تاریخ هنر این مرکز فرهنگی خاور نزدیک باستان دقیقتر و درک آن در مقایسه با تاریخ هنر بسیاری از مناطق جدیدتر غرب که هنر آنان وسیله‌ای برای ابراز احساسات فردی و عقاید شخصی نسبت به زیبایی یا فلسفه حیات بوده سهلتر است.

در صورتی که خوانندگان به کامل نبودن دانسته‌های ما از اندیشه‌ها و دیدگاه‌های بنیادی سومریان درباره جهان و زندگی آگاهی یابند و به از هم گسیختگی اطلاعاتمان از آثار هنری به جای مانده از آنان و نداشتن اطمینان به توالی تاریخی موجود پی ببرند، بدون تردید دشواریهای نگارش تاریخی واقعی هنر بین‌النهرین باستان را کم اهمیت نخواهند شمرد.